NICHITA STĂNESCU – CUNOAŞTERE ŞI MIT POETIC ÎN *11 ELEGII*

Iulian BOLDEA

Abstract

In Nichita Stănescu's first volumes, *the word,* as an instrument of poetic communication and as an expression of comunion with the world, was perceived under the genre of identity and identification with things and the expert ego, as a consequence of an unmediated assuption of the vitalistic, sensorial impuls. Starting with *11 elegii* the poet mirrors the aporia of the word, his states of crisis in his verse, meditating upon the fundamental difference, upon the crack between the inner and the outer dimension of logos. *11 elegii* displays the tragic feeling of caesure between ego and the world, a feeling that was announced by the painful revelation of the dissociating time in *Dreptul la timp* and by the discovery of alterity, ontological and gnoseological distance between subject and object.

Spaţiul poetic pe care îl delimitează, printr-o asumare deopotrivă lucidă şi pregnantă Nichita Stănescu este, concomitent, s-ar putea spune, un spaţiu al rupturii şi al continuităţii. Astfel, pe de o parte, poetul refuză, în mod programatic, poezia didactică şi epică, ce "canonizează" realitatea reducând-o la manifestările şi aspectele ei aparente, contingente şi, pe de altă parte, preia, cu fireşti nuanţări, experienţa liricii interbelice, pe care o integrează în propriul său sistem poetic ca pe o acceptare şi asumare a însăşi esenţei poeticităţii. Această fecundă dualitate a *refuzului* şi *acceptării* e vizibilă şi la nivelul limbajului poetic, limbaj care, departe de a miza pe *literalitatea* implicată dialectic, pe discursivitatea lozincardă sau pe vectorul "dizolvării sinelui în genericul «clasei»", cum observă Cristian Moraru, se integrează într-un elan liric profund personaliza(n)t, în care retorica subiectivităţii capătă alura unei redescoperiri a sinelui iar "tranzitivitatea" comunicării poetice proletcultiste e respinsă în beneficiul reflexivităţii şi literarităţii, a unei scrieri conotative, substanţial metaforice.

În această privinţă, primele cărţi ale lui Nichita Stănescu (*Sensul iubirii* şi *O viziune a sentimentelor*) traduc, în versuri marcate de accente ale senzorialităţii, o adevărată mitologie a identităţii. Universul liric trasat în aceste volume este unul auroral, marcat de o jubilaţie a trăirii şi a rostirii poetice. De altfel, s-ar putea preciza că în această lume a începuturilor, în care conştiinţa ia act, cu exultanţă participativă, de miracolul existenţei, coincidenţa între trăire şi rostire e aproape desăvârşită. E ca şi cum silueta obiectelor s-ar răsfrânge, fără rest, instantaneu, în oglinda gândului poetic, după cum cuvintele poetului ar dobândi substanţialitatea, materialitatea şi savoarea obiectelor în sensul în care Nicolae Manolescu vorbea, de pildă, despre lirica lui Nichita Stănescu ca de o "poezie care se face pe sine ca obiect, într-un continuu schimb de materii cu lumea, care se construieşte realmente, sub ochii noştri, în timp ce, asumând realul, îi transmite propria lui existenţă verbală".

Poeziile acestei prime vârste instituie aşadar un lirism al celebrării unităţii cosmosului, în care eul contemplator se integrează armonios, fără crispări ontologice, eliberat de orice accente

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)

sceptic reflexive, într-o comuniune empatică, nemediată cu elementele ale căror manifestări devin tot mai mult forme analoge şi complementare sufletului vitalist al poetului. Această abundenţă dionisiacă a senzaţiilor se revelază cu cea mai limpede acuitate într-un poem precum *Dimineaţă marină*, în care evocarea e regizată textual prin juxtapunerea unor imagini plastice, de o tulburătoare concreteţe, imagini al căror dinamism cromatic se resoarbe în imperceptibilul nuanţei; această poetică a nuanţei reconstituite cu precizie marchează şi mai clar subiectivismul stării lirice, emoţia gravă pe care o provoacă impactul conştiinţei cu lucrurile, într-un peisaj aproape generic, în esenţialitatea sa arhetipală. Sentimentul *trezirii* conştiinţei semnifică, în fond, revelaţia cunoaşterii ce poate fi explicitată mai curând ca o co-naştere, o zămislire ce pune laolaltă, într-un întreg indestructibil, subiectul şi obiectul, eul şi lumea: "O dungă roşie-n zări se iscase/ şi plopii, trezindu-se brusc, dinadins/ cu umbrele lor melodioase/ umerii încă dormind, mi i-au atins.// Mă ridicam din somn ca din mare, scuturându-mi şuviţele căzute pe frunte, visele,/ sprâncenele cristalizate de sare,/ abisele" (*Dimineaţă marină*).

Mişcarea ascensională, a soarelui şi a sinelui deopotrivă, e desenată de poet printr-o reverberaţie sinestezică în care simţurile se contopesc într-o jubilaţie a percepţiei, prin care cunoaşterea exteriorităţii şi cunoaşterea sinelui sunt echivalente. Un alt poem semnificativ pentru această temă a unităţii eului cu lumea, a identităţii dintre subiect şi obiect este *O călărire în zori*, nu întâmplător dedicat lui "Eminescu tânăr"; dincolo de romantismul de viziune şi de trăire, uşor perceptibil, de altfel, poemul transcrie depăşirea cercului cognitiv, uşor claustrant, instaurat de senzaţii, ca şi încercarea de transcendere a orizontului limitat al fiinţei înspre acea metarealitate recuperatorie desemnată de cuvântul poetic. Elanul liric se îndreaptă, de această dată, spre depăşirea tăcerii şi asumarea, într-o tonalitate frenetică, a *expresiei*, ca modalitate privilegiată a conştiinţei de a dialoga cu universul, într-un permenent efort de a accede la lumina cunoaşterii, fapt remarcat, între alţii, de Ştefania Mincu. În acest mod, metafora luminii, fundamentală pentru lirica lui Nichita Stănescu, poate fi echivalată aici cu ipostaza verbului poetic, căci, aşa cum lumina e, concomitent, undă şi corpuscul, având, aşadar, o realitate duală, în care antinomiile se conciliază şi cuvântul poetic e, simultan, obiect şi subiect, reprezintă tranzitivitate şi reflexivitate, înglobând în structura sa inefabilă Semnul, Sensul şi Referentul într-un tot organic. Naştere a conştiinţei şi elogiu al cunoaşterii, invocare a esenţialităţii cuvântului dar şi evocare a sacralităţii lumii, poezia *O călărire în zori* are toate datele mitopoetice ale unui spaţiu arhetipal, în care armonia dintre eu şi lume e indiscutabilă iar exultanţa imagistică nu e decât expresia freneziei vitale ce tulbură contururile lucrurilor şi fiinţelor, subiectivizându-le, imprimându-le energia afectivă a eului poetic; acest fapt explică oarecum acea "percepţie senzorială a lumii, exagerată vizual, strălucitoare şi diafană" de care face vorbire Petru Poantă .

Saltul în lumină pe care îl presupune cunoaşterea, naşterea conştiinţei ca însumare şi asumare a limitelor şi a posibilităţilor fiinţei umane de a le transcende transpar în versuri limpezi în care pregnanţa imaginilor cu contur bine delimitat se îmbină cu dinamismul viziunii, transparentă şi densă deopotrivă: "Soarele rupe orizontul în două./ Tăria îşi năruie nesfârşitele-i carcere,/ Suliţe-albastre, fără întoarcere,/ privirile mi le-azvârl, pe-amândouă,/ să-l întâmpine fericite şi grave./ Calul meu saltă pe două potcoave./ Ave maree-a luminilor, ave!".

Sentimentul plenitudinii vitale, al *privirii* obiectelor şi al integrării armonioase a eului liric într-un spaţiu cu conotaţii pozitive e generat însă mai ales de activarea sentimentului erotic, ce are rolul de a conserva identitatea eului cu sine şi comunicarea cu *celălalt*. Erosul produce astfel o redimensionare a elementelor universului, o dispunere a lor, printr-o mişcare centripetală, în jurul subiectului liric, care percepe, pe de o parte, universul ca pe un tot coerent, armonios şi, pe de altă parte, distinge lumea sub spectrul unei apropieri paradigmatice de lucruri: "Mâinile mele sunt îndrăgostite,/ şi, iată, m-am trezit/ că lucrurile sunt atât de aproape de mine,/ încât abia pot merge printre ele/ fără să mă rănesc(…)" (*Vârsta de aur a dragostei*). Această etică şi poetică a participării eului la esenţialitatea lumii prin percepţia subiectiv-erotică a lucrurilor, prin fascinaţia

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)

erosului întemeietor, dar şi prin jubilaţia senzorială a subiectului aflat în faţa primului contact cu lumea conduce în cele din urmă la tema cuvântului, o temă extrem de fecundă în lirica nichitastănesciană.

Dacă în primele volume *cuvântul* ca instrument al comunicării poetice, dar şi ca expresie a comuniunii cu lumea era perceput sub specia identităţii şi identificării cu lucrurile şi cu eul cunoscător, ca o consecinţă a asumării nemediate a impulsului vitalist, senzorial, începând cu volumul *11 elegii* poetul oglindeşte în versul său tot mai mult şi aporiile cuvântului, stările sale de criză, meditând, de exemplu, asupra diferenţei fundamentale, asupra rupturii dintre dimensiunea interioară şi cea exterioară a logosului. *Elegiile* expun astfel, în ordinea unei mitologizări a cuvântului poetic, sentimentul tragic al cezurii dintre eu şi lume, sentiment anunţat, de altfel de revelaţia dureroasă a timpului dizolvant în volumul *Dreptul la timp* şi de descoperirea *alterităţii*, a distanţei, gnoseologice şi ontologice, dintre subiect şi obiect. De altfel, antinomia eu/ univers se produce şi prin alienarea inevitabilă a fiinţei umane, care percepe cuvântul ca pe un simulacru cognitiv, după cum notează Ştefania Mincu: "Cuvântul este o absenţă ce suplineşte precar alteritatea, distanţa dintre eu *şi* altul său, distanţă ce se datoreşte în esenţă timpului. Definirea timpului devine din ce în ce mai grea; se descoperă o unicitate a lui, dar ca închidere, ca imposibilitate de răsfrângere în afară, mărginită fiind de abisul timpului, care este diferit de timpul conştiinţei".

Desemnând, în cadrele conceptual-manieriste ale *Elegiilor*, drama eului provocată de alterarea fiinţei sub impulsul timpului, dar şi distanţa resimţită cu dramatism dintre interioritate şi exterioritate, poetul defineşte cuvântul ca pe o realitate monolitică, eleată, care îşi este suficientă sieşi, nu se înscrie în fluxul Istoriei, fiind expresia unei perfecte interiorităţi, ca şi Ideea hegeliană. Sugestia idealităţii cuvântului nu lipseşte cu totul în *Elegii*; acestea transpun, însă, caracterul arbitrar şi tragic, în acelaşi timp, al cuvintelor, care denumesc şi trădează obiectele, le desemnează şi le de-semnifică, imprimând un sens uman obiectualităţii lumii şi, astfel, falsificând-o. De altfel, în *Cartea de recitire*, poetul însuşi precizează că "poezia în esenţa ei nu ţine de cuvinte. Esenţa poeziei nu trebuie mai întâi căutată în limbă… Limba pentru poezie nu este altceva decât un vehicul. Dar ea, poezia, se face simţită prin limbă, pentru că, din toate părţile trupului vorbirea seamănă cel mai puţin cu rădăcina sa, cu trupul, după cum frunza seamănă cel mai puţin cu rădăcina copacului". Pe de altă parte, dacă în prima elegie tema identităţii este transpusă în termenii interiorităţii, într-o viziune şi percepţie eleată, prin care Fiinţa îşi este suficientă sieşi iar subiectul nu este, încă, dislocat de obiectualitate ("El este înlăuntrul desăvârşit,/ interiorul punctului, mai înghesuit/ în sine decât însuşi puctul"), în *Elegia a doua, getica* se insinuează, tot mai persistent, ideea alterităţii, a distanţei dintre subiect şi obiect şi, implicit, a alienării fiinţei.

Nicolae Manolescu notează, de altfel, că nucleul semantic al elegiilor "e aceeaşi îndoială de puterea simţurilor, criza spiritului însetat de real, o pendulare între sinele ce nu poate ieşi din sine şi o lume care nu există decât în acest act dramatic de contemplaţie". Tocmai de aceea, inserţia alterităţii, a absenţei şi golului aşază creaţia lui Nichita Stănescu de după volumul *Dreptul la timp* sub semnul unui tragism ontologic şi al unui scepticism gnoseologic, în măsura în care criza existenţială pe care o străbate poetul se reflectă, cu o relativă fidelitate, într-o criză a comunicării poetice, provocată, cum arăta şi Marian Papahagi, de "căutarea ideii până la semnificaţia ultimă a acestei căutări, ideea de cuvânt". Sciziunea produsă în interiorul limbajului nu traduce, de altfel, decât pierderea unităţii sinelui sub impulsul dezagregant al timpului, al istoricităţii, confruntarea dintre identitate şi alteritate, într-un joc, înscris în registrul gravităţii existenţiale, al *semnului* aflat în căutarea *sensului* ce defineşte o anumită viziune poetică.

Lirica lui Nichita Stănescu circumscrie astfel, în liniile sale cele mai definitorii, un spaţiu de complementaritate, în care identitatea şi alteritatea, imaginea sinelui şi ipostazele celuilalt sunt termenii unei ecuaţii existenţiale şi gnoseologice, a cărei soluţie ar putea fi dată de poetica

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)

necuvintelor, prin intermediul căreia antinomia obiect/ subiect îşi poate găsi o relativă conciliere, o reintegrare benefică în referenţialitatea lumii percepută ca un întreg armonios şi coerent şi, nu în cele din urmă, o redescoperire şi reîntemeiere a sinelui.

Volumul *11 elegii* este, aşadar, mărturia unei mutaţii de sensibilitate şi documentul poetic al unei scindări a eului liric, care îşi asumă acum, cu luciditate, distanţa dintre trup şi suflet, dintre spirit şi afectivitate, într-o mişcare de recul în interioritatea propriei fiinţe şi de fundamentare a unei cunoaşteri a lumii cu sorţi de autenticitate gnoseologică. Cristian Moraru observă, astfel, că, o dată cu acest volum, „rămânem în imperiul identităţii şi plinului, al impulsului integrator, dar fiinţa poetică cunoaşte o primă scindare, cea dintre trup şi suflet, mai întâi. Dintre iraţionalul visceralităţii şi raţionalitatea unui spirit care, deşi va funcţiona după logica lui *Seele*, are pretenţia totuşi de a *întemeia*. De a construi, de a opune unei stări de fapt rutiniere, «banale», euclidiene, unui «copernicianism» îngust şi improductiv (ca în *Laus Ptolemaei*) o nouă «raţiune», un nou «bun-simţ», de esenţă poetică".

Elegia întâia ne oferă o transcripţie lirică a unei meditaţii asupra fenomenologiei conştiinţei. Conştiinţa de sine îşi configurează un traseu al cunoaşterii în care dominantă este o mişcare dual㠹i de expansiune şi de retranşare în sine, de exteriorizare şi de interiorizare. Într-un prim moment al evoluţiei sale, spiritul este de o puritate absolută, îşi este suficient sieşi, nu are margini şi nici o finalitate care să îl transceandă. El este egal cu sine, autotelic, redus la limitele autoimpuse, refractar la orice încercare de înstrăinare: „El începe cu sine şi sfârşeşte/ cu sine./ Nu-l vesteşte nici o aură, nu-l/ urmează nici o coadă de cometă.// Din el nu străbate-n afară/ nimic; de aceea nu are chip/ şi nici formă. Ar semăna întrucâtva/ cu sfera,/ care are cel mai mult trup/ învelit cu cea mai strâmtă piele/ cu putinţă. Dar el nu are nici măcar/ atâta piele cât sfera.// El este înlăuntrul – desăvârşit,/ şi,/ deşi fără margini, e profund/ limitat.// Dar de văzut nu se vede.// Nu-l urmează istoria/ propriilor lui mişcări, aşa/ cum semnul potcoavei urmează/ cu credinţă/ caii...".

Spiritul este, într-o astfel de ipostază, nu doar în afara legilor spaţiului obişnuit, de o imaterialitate absolută, ci iese şi din tiparele timpului. El este, în această accepţiune, într-o perfectă stare de atemporalitate. Timpul este, pentru el, suspendat, dinamica lui este încremenită, iar statura lui este una eleată. De asemenea, spiritul aflat în starea aceasta de desăvârşire a virtualităţii, de interiorizare absolută nu comunică în nici un fel cu exterioritatea, cu manifestările celorlalte elemente ale universului.

El este asemenea unei monade leibniziene, suficiente sieşi, purtătoare de sens deplin, fără „ferestre" faţă de lumea din jur. El nu oglindeşte nimic în afară, dimpotrivă, se reflectă doar pe sine, îşi răsfrânge în abisurile proprii chipul lipsit de substanţă, imaterial şi diafan: „Nu are nici măcar prezent,/ deşi e greu de închipuit/ cum anume nu-l are.// El este înlăuntrul desăvârşit,/ interiorul punctului, mai înghesuit/ în sine decât însuşi punctul.// El nu se loveşte de nimeni/ şi de nimic, pentru că/ n-are nimic dăruit în afară/ prin care s-ar putea lovi".

Poetul resimte existenţa ca stând sub semnul paradoxalului şi al unor antinomii ireconciliabile; unul şi multiplul, spiritualul şi corporalul, dinamicul şi staticul sunt elemente duplicitare şi, în acelaşi timp, complementare ale existenţei ce nu încetează să-l fascineze pe poet, să-l arunce în stupoarea perpetuă a stării de a fi. Relaţia eului cu universul nu poate fi, de aceea, decât una paradoxală, de o ambiguitate funciară. Afirmaţia şi negaţia sunt în egală măsură consubstanţiale stării de a exista, după cum esenţa şi fenomenalitatea se găsesc laolaltă, îngemănate pe talgerele conştiinţei („Aici dorm eu, înconjurat de el.// Totul este inversul totului./ Dar nu i se opune, şi/ cu atât mai puţin îl neagă:// Spune Nu doar acela/ care-l ştie pe Da./ Însă el, care ştie totul,/ la Nu şi la Da are foile rupte.// Şi nu dorm numai eu aici,/ ci şi întregul şir de bărbaţi/ al căror nume-l port.// Şirul de bărbaţi îmi populează/ un umăr. Şirul de femei/ alt umăr.// Şi nici n-au loc. Ei sunt/ penele care nu se văd./ Bat din aripi şi dorm -/

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)

aici,/ înlăuntrul desăvârşit,/ care începe cu sine/ şi se sfârşeşte cu sine,/ nevestit de nici o aură,/ neurmat de nici o coadă/ de cometă").

Obsesia fundamentală a poetului pare a fi, cum observă şi Mircea Martin, „aceea a unei unităţi exemplare, organice şi cosmice". Poetul crede a găsi, dincolo de multiplicitatea lucrurilor şi a fiinţelor, o formă arhetipală, un model originar ce conferă universului coerenţă, armonie şi unitate. În *Elegia întâia*, Nichita Stănescu imaginează liric, poate, traseul hegelian al ideii, aflată în starea ei de nemanifestare, de autosuficienţă, de virtualitate pură.

Versurile poeziei au o tăietură gnomică, sunt limpezi şi precise, cu un sunet esoteric şi un cifru iamgistic aproape ermetic.

A cincea elegie, intitulată *Tentaţia realului* instaurează o stare de criză, a subiectului în faţa multiplicităţii universului, în faţa alterităţii lumii. Eul liric asistă la un "proces" care i s-a intentat de către elementele cosmosului, tocmai în numele alterităţii ireductibile a acestora, în numele neputinţei subiectului cunoscător de a descifra lumea altfel decât în limbajul raţional, uman, aşadar funciarmente falsificator şi alienant ("N-am fost niciodată supărat pe mere/ că sunt mere, pe frunze că sunt frunze,/ pe umbră că e umbră, pe păsări că sunt păsări/ Dar merele, frunzele, umbrele, păsările/ s-au supărat deodată pe mine./ Iată-mă dus la tribunalul umbrelor, merelor, păsărilor,/ tribunale rotunde, tribunale aeriene/ tribunale subţiri, răcoroase").

"Ignoranţa" pentru care este inculpat eul liric se naşte din absenţa unui acord plenar cu fiinţa intimă a cosmosului. Eul percepe doar aparenţele, suprafeţele lucrurilor, ceea ce este superficial, fără a avea acces la originaritate, la esenţa ultimă, la fiorul vital ce dă semnificaţie lumii: "Iată-mă condamnat pentru neştiinţă,/ pentru plictiseală, pentru nelinişte,/ Pentru nemişcare./ Sentinţe scrise în limba sâmburilor./ Acte de acuzare parafate/ cu mărunţaie de pasăre,/ răcoroase penitenţe gri, hotărâte mie".

Deconcertarea, stupoare pe care o trăieşte eul este rezultatul confruntării dintre conştiinţa individuală şi multiplicitatea universului. Feţele proteice ale realului refuză să se lase descifrate în fiinţa lor lăuntrică, îşi expun doar aparenţele, exterioritatea, reducând la neant posibilitatea subiectului de a pătrunde taina ultimă a lucrurilor şi făpturilor vii: "stau în picioare cu capul descoperit,/ încerc să descifrez ceea ce mi se cuvine/ pentru ignoranţă…/ şi nu pot, nu pot să descifrez/ nimic,/ şi-această stare de spirit, ea însăşi/ se supără pe mine/ şi mă condamnă, indescifrabil,/ la o perpetuă aşteptare,/ la o încordare a înţelesurilor în ele însele/ până iau forma merelor, frunzelor,/ umbrelor,/ păsărilor".

În acest fel, înţelegerea lumii în mod adecvat, în sensurile sale autentice, ca şi transpunerea acestor sensuri în cuvinte au un caracter utopic. Ruptura dintre eu şi lumea dominată de multiplicitate este resimţită ca vină, ca şi relaţia dihotomică dintre cuvânt şi obiecte, sau dintre conştiinţă şi cuvintele ce îi sunt date pentru a exprima realitatea.

A descifra, a înţelege, a figura, a reprezenta – sunt verbe exponenţiale pentru viziunea lirică a lui Nichita Stănescu din *A cincea elegie*, sunt cuvinte-cheie ce încearcă să transpună raportul tensionat dintre conştiinţa interogativă şi universul ce nu se lasă pătruns în intimitatea sa ireductibilă.

Tentaţia realului este, în fapt, un refuz al înţelegerii sumare, neîmplinite, neîncheiate a lumii, e o tentaţie a limitelor cunoaşterii şi o provocare adresată conştiinţei de către elemente. Culpa eului liric este una beatificantă, în măsura în care înţelesurile care cresc din obiecte şi făpturi sunt prelungite de conştiinţa întrebătoare a poetului şi modelate în conturul fragil al cuvântului.

Eugen Simion are dreptate când afirmă că "în *Elegii* tema este suferinţa de diviziune, tânjirea de unitate, ridicată la treapta cosmică […]. Obsesia rupturii aduce imediat, în această dialectică fecundă şi sucită, ideea de culpabilitate. Refacerea unităţii primordiale nu-i posibilă până ce poetul nu va şti limba sâmburilor, limba ierbii".

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)

Idealul poetic este, aşadar, circumscris, în *A cincea elegie*, de dorinţa de armonizare a conştiinţei cu lucrurile, de comuniunea între unu şi multiplu, de refacerea echilibrului şi a unităţii primordiale dintre eu şi lume.

Stilistic, poezia se impune prin aceeaşi viziune abstractă, specifică liricii nichitastănesciene, în care fervoarea ideii e modelată în termeni ai unei vitalităţi extreme a vocabulei poetice. Faptul e remarcat de Alex. Ştefănescu, între alţii: "Nichita Stănescu este, mai mult decât alţi poeţi ai noştri, un iubitor de abstracţii. O simplă operaţie statistică demonstrează că în versurile sale abstracţiile apar cu frecvenţa cu care apar în versurile lui Vasile Alecsandri diminutivele. Cifre şi litere, infinitive lungi, figuri geometrice, noţiuni din diferite ştiinţe intră în mod curent, ca nişte fire transparente, în ţesătura poeziei sale şi lor li se adaugă numeroase cuvinte obişnuite, golite de orice concreteţe – pasăre, frunză, cal, capră, nor, floare – de parcă, înainte de utilizare, ar fi fost ţinute în spirt".

Plasticizând confruntarea eternă dintre subiect şi obiect, dintre conştiinţă şi lumea cu manifestările şi formele sale plurale, Nichita Stănescu dă glas unei poetici a crizei cunoaşterii umane, unei poetici a sensului încifrat şi a dinamicii aleatorii a cuvintelor. Limbajul intelectualizat, turnura gnomică a discursului liric, frazarea abstractizantă se regăsesc şi în *Elegia a zecea*, cu un subtitlu edificator (*Sunt*), subtitlu ce pune în lumină miracolul existenţei individuale, acea unitate corporală şi afectivă care induce ideea de identitate a eului cu sine.

Asumarea propriei fiinţe, ca şi anexarea lumii exterioare, în datele ei esenţiale, sunt percepute de autor ca o boală, o maladie a fiinţei care se înstrăinează de sine pe măsură ce percepe lumea exterioară. Cunoaşterea înseamnă distanţare vinovată faţă de propriul sine, înseamnă alienare prin raportare la altceva, reducere a sinelui la ceva care nu face parte din esenţa sa: „Sunt bolnav. Mă doare o rană/ călcată-n copite de cai fugind./ Invizibilul organ,/ cel fără nume fiind/ neauzul, nevăzul/ nemirosul, negustul, nepipăitul/ cel dintre ochi şi timpan,/ cel dintre deget şi limbă, -/ cu seara mi-a dispărut simultan./ Vine vederea, mai întâi, apoi pauză,/ nu există ochi pentru ce vine;/ vine mirosul, apoi linişte,/ nu există nări pentru ce vine;/ apoi gustul, vibraţia umedă,/ apoi iarăşi lipsă,/ apoi timpanele, pentru leneşele/ mişcări de eclipsă;/ apoi pipăitul, mângâiatul, alunecare/ pe o ondulă întinsă,/ iarnă-nghemţată-a mişcărilor/ mereu cu suprafaţa ninsă".

Boala pe care o acuză eul liric este una gnoseologică, ea ţine de regimul cunoaşterii, al percepţiei lumii. Simţurile nu sunt altceva, sugerează poetul decât instrumente imperfecte ale asimilării formelor, contururilor şi culorilor realului, dar modul în care se formează reprezentările lucrurilor în conştiinţa sinelui poetic diferă fundamental de imaginile perceptiv-senzoriale oferite de simţuri.

Poetul este bolnav datorită nevoii unei cunoaşteri subtile şi totale, care să circumscrie cu maximum de autenticitate reflexele universului, ritmurile sale instabile, perpetuu fluctuante („Dar eu sunt bolnav. Sunt bolnav/ de ceva între auz şi vedere,/ de un fel de ochi, un fel de ureche/ neinventată de ere./ Trupul ramură fără frunze,/ trupul cerbos/ rărindu-se-n spaţiul liber/ după legile numai de os,/ neapărate mi-a lăsat/ suave organele sferii/ între văz şi auz, între gust şi miros/ întinzând ziduri ale tăcerii./ Sunt bolnav de zid, de zid dărâmat/ de ochi-timpan, de papilă-mirositoare./ M-au călcat aerian/ abstractele animale,/ fugind speriate de abstracţi vânători/ speriaţi de o foame asbtractă,/ burţile lor ţipând i-au stârnit/ dintr-o foame abstractă./ Şi au trecut peste organul ne-nveşmântat/ în carne şi nervi, în timpan şi retină/ şi la voia vidului cosmic lăsat/ şi la voia divină").

Neputinţa exprimării plenare a ritmurilor universului declanşează morbul acestei insatisfacţii gnoseologice, al acestei nostalgii a absolutului, reînnoită, mereu clamată, niciodată satisfăcută („Organ pieziş, organ întins,/ organ ascuns în idei, ca razele umile/ în sferă, ca osul numit/ calcaneu în călcâiul al lui Achile/ lovit de-o săgeată mortală; organ/ fluturat în afară/ de trupul strict marmorean/ şi obişnuit doar să moară./ Iată-mă, îmbolnăvit de-o rană/ închipuită

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)

între Steaua Polară/ Şi steaua Canopus şi steaua Arcturus/ şi Casiopeea din cerul de seară./ Mor de-o rană ce n-a încăput/ în trupul meu apt pentru răni/ cheltuite-n cuvinte, dând vamă de raze/ la vămi").

Starea de fiinţă este, aşadar, echivalentă cu suferinţa, cu boala, cu nostalgia purificatoare, cu tânjirea după lumea esenţelor ideale. Eul liric se identifică atât de mult cu universul, în manifestările lui cele mai diverse, încât suferinţa şi dereglările lucrurilor şi fiinţelor sunt resimţite ca suferinţe proprii, ca manifestări ale unei voinţe de empatie, de consonanţă cu ritmurile firii.

Regăsirea subiectului liric în cosmosul ce-l înconjoară este o expresie a voinţei de comuniune, a identităţii de esenţă ce leagă fiinţa umană de elementele lumii. Răsfrângerea chipului uman în oglinzile firii se fundamentează tocmai pe o astfel de corespondenţă secretă, pe un astfel de echilibru armonic.

Eul poetic suferă „de-ntreg universul", pe măsură ce ecourile acestuia sunt înregistrate de conştiinţa sa atât de sensibilă la cele din jur: „Iată-mă, stau întins peste pietre şi gem,/ organele-s sfărâmate, maestrul,/ ah, e nebun, căci el suferă/ de-ntreg universul./ Mă doare că mărul e măr,/ sunt bolnav de sâmburi şi de pietre,/ de patru roţi, de ploaia măruntă/ de meteoriţi, de corturi, de pete./ Organul numit iarbă mi-a fost păscut de cai,/ organul numit taur mi-a fost înjunghiat/ de fulgerul toreador şi zigurat/ pe care tu arenă-l ai/ Organul Nor mi s-a topit/ în ploi torenţiale, repezi,/ şi de organul Iarnă, întregindu-te,/ mereu te lepezi./ Mă doare diavolul şi verbul,/ mă doare cuprul, aliorul,/ mă doare câinele, şi iepurele, cerbul,/ copacul, scândura, decorul./ Centrul atomului mă doare,/ şi coasta cea care mă ţine/ îndepărtat prin limita trupească/ de trupurile celelalte şi divine./ Sunt bolnav. Mă doare o rană/ pe care mi-o port pe tavă/ ca pe sfârşitul Sfântului Ioan/ într-un dans de aprigă slavă".

Pentru Nichita Stănescu lumea exterioară îşi are raţiunea sa de a exista doar în măsura în care se oglindeşte în conştiinţa eului liric, în măsura în care se prelungeşte în sinele poetului, cu rezonanţele şi semnificaţiile sale cele mai adânci şi mai legitime. Ion Pop notează, în acest sens, următoarele: „Se poate spune că lumea obiectelor există pentru poet în măsura în care este în stare să provoace, să emită vibraţii sau reflexe, ori să le prelungească efectul dinamic-transfigurator. Imaginarul său se anunţă a fi dominat, sub aspect, de figuri ale *transparenţei* şi *oglindirii*, de o materie negându-şi opacitatea, lăsându-se pătrunsă de undele luminoase".

Finalul poeziei trasează datele unui scenariu al cunoaşterii în care nostalgia empatică se conjugă cu un impuls ambivalent, de raportare la unu, la unitatea eleată a lumii şi, în acelaşi timp, de propensiune spre multiplicitate: „Nu sufăr ceea ce nu se vede,/ ceea ce nu se aude, nu se gustă,/ ceea ce nu se miroase, ceea ce nu încape/ în încreierarea îngustă,/ scheletică a insului meu,/ pus la vederile lumii cei simple/ nerăbdând alte morţi decât morţile/ inventate de ea, să se-ntâmple./ Sunt bolnav nu de cântece,/ ci de ferestrele sparte,/ de numărul unu sunt bolnav,/ că nu se mai poate împarte/ la două ţâţe, la două sprâncene,/ la două urechi, la două călcâie/ la două picioare în alergare/ neputând să rămâie./ Că nu se poate împarte la doi ochi,/ la doi rătăcitori, la doi struguri,/ la doi lei răgind, şi la doi/ martiri odihnindu-se pe ruguri".

11 elegii este o expresie a atitudinii fundamentale a eului liric nichitastănescian, aceea de aspiraţie spre esenţe, de asumare a lumii prin identificarea cu ritmurile ei, într-o reacţie de consonanţă cu elementele firii.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

Valeriu Cristea, *Interpretări critice*, Ed. Cartea Românească, 1970;
Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică*, Ed. Aula, 2001;
Aurel Martin, *Poeţi contemporani*, II, Ed. Eminescu, 1971;

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)

Mircea Martin, *Generaţie şi creaţie*, Editura pentru literatură, 1969;
Marian Papahagi, *Exerciţii de lectură*, Ed. Dacia, 1976;
Mihail Petroveanu, *Traiectorii lirice*, Ed. Cartea Românească, 1974;
Ion Pop, *Nichita Stănescu – spaţiul şi măştile poeziei*, Ed. Albatros, 1980;
Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, I, Ed. Cartea Românească, 1978.

BDD-A2969 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:02 UTC)